

УДК 159.964.28

ФОРМИ ПРОЯВУ НЕУСВІДОМЛЕНИХ ЯВИЩ

кандидат психологічних наук, доцент, Колесніченко Л.А.

Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана,
Україна, Київ

Метою даної статті було розкриття різних підходів до визначення неусвідомлених психічних явищ і представлення власної авторської систематизації проявів передсвідомого та несвідомого. Розглянуто питання виділення певних форми неусвідомлених явищ, які проявляються у всіх сферах психічного, а саме когнітивній, афективній і мотиваційно-поведінковій. До когнітивної сфери було віднесено субсенсорне сприймання, галюцинації та певні види мислення (інтуїтивне мислення, інсайт). До афективної – афект, гіпноз, зараження, сновидіння. До мотиваційно-поведінкової сфери – потяги та мотиви; настановлення; автоматизми; сомнамбулізм; стереотипи; мовленнєві, культурні, ідеологічні та інші міфи. Дана систематизація дасть змогу краще зрозуміти прояви та проникнути у сутність цих явищ.

Ключові слова: неусвідомлені явища, передсвідоме, несвідоме, субсенсорне сприймання, галюцинації та певні види мислення (інтуїтивне мислення, інсайт), афект, гіпноз, зараження, сновидіння, потяги та мотиви, настановлення, автоматизми, сомнамбулізм, стереотипи, мовленнєві, культурні, ідеологічні та інші міфи.

*PhD in Psychological Sciences, Associate Professor,
Kolesnichenko L.A. Patterns of the non-conscious phenomena
manifestations / Kyiv national economic university named after V. Hetman,
Ukraine, Kyiv*

The aim of the article was to reveal various approaches to defining the non-conscious psychic phenomena and present the author's classification of the pre-conscious and non-conscious manifestations. The author considers certain type of the non-conscious phenomena, which are manifested in all psychic fields: cognitive, affective and motivation-behavioral one.

Due to the author, the cognitive field includes subconscious perception, hallucinations and certain mental models (intuition thinking, insight), the affective (emotional) field – affect, hypnosis, contagion and night dreams, the motivation-behavioral field – instincts and motives; mindsets; automatic actions; somnambulism; stereotypes; language, cultural and ideological myths.

The offered classification provides for the better understanding of these phenomena.

Key words: non-conscious phenomena, preconscious, unconscious, subconscious perception, hallucinations and certain mental models (intuition thinking, insight), affect, hypnosis, contagion, night dreams, instincts and motives, mindsets, automatism, somnambulism, stereotypes, language, cultural and ideological myths.

Вступ. На початку ХХ століття в психології з'являються нові напрями, серед яких чинне місце посідає психоаналіз. Його засновником є Зігмунд Фройд, австрійський психіатр і невролог. Саме йому належить пріоритет у *відкритті несвідомої частини психіки як автономної, незалежної від свідомості*: «Поділ психіки на свідоме і несвідоме є основною передумовою психоаналізу. ...психоаналіз не може вважати свідоме сутністю психічного, але мусить розглядати свідомість як якість психічного, яка може приєднуватися або не приєднуватися до інших його якостей» [1, с. 425].

Розділення психіки на свідоме і несвідоме окреслює межі явищ, які функціонують на цих рівнях. Завдяки цьому визначенню з'являється можливість зрозуміти різноманітні процеси та прояви психічного життя, які людина не усвідомлює.

Аналіз наукової літератури [1, с. 202-439; 2, с. 67-98; 3, с. 139-142; 4, с. 167-189] дає змогу визначити та класифікувати психічні явища, які людина не усвідомлює.

Вперше таку спробу зробив З. Фройд. Учений виділяв три рівня психіки: свідомість, передсвідоме та несвідоме. Саме передсвідоме та несвідоме містять неусвідомлені явища. Передсвідоме містить той матеріал, який не представлений у свідомості в даний момент, але може бути легкодоступним людині за певних умов: мимовільно чи в результаті довільного пригадування. Це може стосуватися пригадування подій, висловлювань, думок, вчинків, переживань тощо.

Несвідомий рівень — це функціонування психічних явищ, що виходять за межі усвідомлення. Це вміст психічного життя, який прихований від людини. Несвідоме інтегрується в двох потягах — сексуальному «лібідо» і агресивному «танатос».

Останні ж теоретичні дослідження і публікації щодо цієї тематики можна знайти у Юлії Борисівни Гіппенрейтер [2, с. 67-98].

Вона виділяє три класи неусвідомлених явищ: неусвідомлені механізми свідомих дій; неусвідомлені спонуки свідомих дій і «надсвідомі» процеси.

У перший клас неусвідомлених механізмів свідомих дій входять три різні підкласи: а) неусвідомлювані автоматизми; б) явища неусвідомлюваного настановлення; в) неусвідомлювані супроводи свідомих дій.

а) Під автоматизмами розуміють дії або акти, які здійснюються “самі собою”, без участі свідомості.

б) Настановлення – це готовність організму або суб'єкта до здійснення певної дії або до реагування в певному напрямі.

в) У групу процесів третього підкласу входять мимовільні рухи, тонічна напруга, міміка і пантоміміка, а також великий клас вегетативних реакцій, що супроводжують дії і стани людини.

Другий клас неусвідомлених спонук свідомих дій учена пов'язує з відкриттями та дослідженнями З. Фрейда. Він вважав, що людські дії і вчинки, що здаються на перший погляд випадковими, насправді зумовлені глибинними мотивами і переживаннями, які сама людина не усвідомлює.

Сутність третього класу “надсвідомих” полягає в утворенні якогось інтегрального продукту великої свідомої роботи, який потім “вторгається” в свідоме життя людини і, зазвичай, радикально міняє його напрям. Це стосується вирішення якоїсь задачі, яка ніяк не вирішується на свідомому рівні, це відкриття, над якими «б'ється» учений тощо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Однак дана класифікація є неповною і відкритим залишається питання критеріїв класифікації. Тому пропонуване дослідження присвячено саме цій проблематиці.

Мета статті – визначення цих явищ та їх систематизація.

Виклад основного матеріалу та результатів дослідження.

Узагальнюючи дослідження проявів передсвідомого та несвідомого можемо виділити такі форми неусвідомлених явищ, які проявляються у всіх сферах психічного, а саме когнітивній, афективній і мотиваційно-поведінковій.

Таблиця 1

Форми прояву неусвідомлених явищ

Сфери психічних явищ		Форми неусвідомлених явищ		
Когнітивна		субсенсорне сприймання, передчуття	галюцинації	певні види мислення: інтуїтивне мислення, інсайт
Афективна		афект	гіпноз	зараження сновидіння
Мотива	мотиваційна	потяги та мотиви		настановлення

ційно-поведінкова	поведінково-регулятивна	психологічні захисти	автоматизми, неусвідомлювані й супровід свідомих дій	сомнамбулізм	стереотипи	мовленнєві, культурні ідеологічні й інші міфи
-------------------	-------------------------	----------------------	--	--------------	------------	---

Когнітивна сфера: субсенсорне сприймання та певні види мислення.

- субсенсорне сприймання (від лат. sub – під і sensus – відчуття, почуття). Субсенсорне сприймання — сприймання подразників, які знаходяться нижче порогу чутливості. Людина завжди сприймає більше, ніж усвідомлює. Об'єкти, що сприймаються на цьому рівні, не дані у вигляді образу і не усвідомлюються людиною, але впливають на її поведінку (дія звуків, які не чуємо, дія світлових сигналів, які не бачимо тощо); викликає мимовільну об'єктивну реакцію, що реєструється (втома, роздратування, певні дії тощо). Вивчення процесів субсенсорного сприймання дозволяє встановити резервні можливості людини (органів відчуття людини).

Субсенсорне сприймання тісно пов'язане з передчуттям. *Передчуття* – це невмотивоване, неясне відчуття того, що може відбутися, настати, яке проявляється в неспокої, неясній тривозі, бажанні, що переростає у пекуче, власне поривання до певної дії чи вчинку, інколи всупереч здоровому глузду.

Технік аеродрому оглядав і прослуховував роботу моторів трьох літаків. Всі вони відправилися в політ. Здавалося, все благополучно, але технік відчував непідзвітне, смутне почуття занепокоєння, з тривогою думав про одного з трьох пілотів. Через декілька годин стає відомо, що літак саме цього пілота здійснив аварійну посадку: відмовив мотор у польоті. Передчуття підтвердилося. Можемо припустити, що технік був досвідченим робітником. Коли він прослуховував роботу мотору, його

вухо вловило якусь неритмічність у роботі мотора, якесь надслабке шурхотіння чи стукання. Але ці відхилення були такі мізерні, що техник не усвідомив їх. Але ці відчуття, які були за порогом чутливості, все ж викликали занепокоєння, неясне очікування біди, передчуття.

- *Галюцинації* – розлади сприймання, при яких образи виникають мимовільно за відсутності реальних об'єктів. Так само, як *ілюзії*, вони пов'язані з різними ділянками кори головного мозку, і бувають зоровими (людина бачить різних неіснуючих в реальності істот або сцени, в яких вона може брати участь), слуховими («голос згори», накази і похвали від невидимих друзів, оклики), нюховими (відчуття неіснуючих запахів), тактильні (відчуття предметів, яких насправді не існує, відчуття проходження через тіло електричного струму) тощо. Галюцинації можуть бути відносно простими, коли людина, наприклад, у зовсім порожній кімнаті бачить фігури людей або чує голоси, і складними, коли описуються цілі сцени. Галюцинації можуть бути викликані вживанням психотропних речовин, психічною хворобою, сенсорною депривацією, стресом тощо. У галюцинаціях проявляється трансформований матеріал з свідомого, передсвідомого та несвідомого.

- *Певні види мислення. Інтуїтивне мислення – це вид мислення, який характеризується згорнутістю у часі, швидкістю протікання, відсутністю чітко виражених етапів, неусвідомленістю. При інтуїтивному вирішенні задачі відповідь з'являється миттєво, у вигляді "ясного бачення" проблемної ситуації. Інтуїтивне мислення тісно пов'язане з інсайтом. Інсайт (від англ. insight - проникнення в суть, осяяння, раптова здогадка, прозріння) - це складне інтелектуальне явище, суть якого полягає в несподіваному, частковому інтуїтивному прориві до розуміння поставленої проблеми та «раптовому» знаходженні її вирішення. Інсайт є центральним моментом творчого процесу. Інше визначення— інтелектуальне явище, суть якого полягає в раптовому розумінні знаходження виходу з проблеми. Термін був введений німецьким психологом і лінгвістом-теоретиком Карлом Бюлером.*

До прикладів інтуїтивного мислення та інсайту можемо віднести періодичну систему хімічних елементів російського ученого Д. Менделєєв, циклічну формулу бензолу, яка була відкрита німецьким хіміком Ф. А. Кекуле фон Страдоніц, відкриття французького математика Ж.А. Пуанкаре тощо.

Афективна сфера: афект, гіпноз, зараження.

- *Афект* – це емоційний процес, який охоплює психіку в цілому і є стрімким, бурхливим і малокерованим. Переживаючи афект, людина не усвідомлює власні дії. Характеристики афекту:

- втрачається контроль свідомості;
- діє нетривало, короткочасно;
- змінюється моторика;
- пов'язаний з шоками-потрясіннями;
- наявність конфлікту протилежно спрямованих тенденцій;
- уповільнення певних емоційно-поведінкових реакцій.

Якщо говорять, що людина у стані афекту втрачає голову, а потім здійснює безвідповідальні дії, то в певному сенсі правильне зворотне: людина тому втрачає голову, що, віддавши себе у владу афекту, виключає думку про наслідки вчинку, піддаючись потягу, що її штовхає до цієї дії, отримуючи від цього неусвідомлене задоволення.

- *Гіпноз* – специфічний психічний стан, який характеризується звуженням обсягу свідомості та фокусуванням на змісті навіювання, що пов'язано з втратою свідомого контролю над психічними процесами, діями та переживаннями. Загіпнотизована людина реагує тільки на звертання гіпнотизера, сприймаючи їх некритично і діє автоматично. В стані гіпнозу в людини можуть виникати фізіологічні та психічні реакції, які не властиві їй у стані активності. Наслідки можуть зачіпати сферу сприймання (позитивні та негативні ілюзії, порушення відчуття суб'єктивного часу), пам'ять (забування або пригадування певних подій і фактів з минулого життя, активація процесів запам'ятовування нового

матеріалу), увага (підвищення концентрації і розподілу), мислення (порушення нормальної логіки, підвищення творчості), особистості (зміна мотивації, звичок, настрою, ставлення до людини).

- *Зараження* – неусвідомлювана, мимовільна схильність людини до певних психічних станів під впливом емоційної реакції інших людей в процесі контакту. Зараження – це процес передавання емоційного стану від одної людини до іншої на рівні психічного контакту.

Дію зараження можемо спостерігати у натовпі. Натовп – зовні неорганізована спільність, що діє вкрай емоційно і однотайно; сукупність індивідів, що складає багаточисельну аморфну групу, в якій більшість немає прямих контактів між собою, але зв'язаних яким-небудь загальним більш менш постійним інтересом. У цьому випадку людина натовпу повною мірою випробовує на собі вплив первинних потягів, що активно виявляються в відчуттях загального єднання, коли психіка людей підпорядкована єдиним поривам унаслідок значного послаблення критичності.

- *Сновидіння* – це переживання уві сні психічних явищ - образів, подій, явищ, ідей, бажань тощо. Вони носять суб'єктивний індивідуальний характер і певною мірою є віддзеркаленням життя в стані бадьорості, відображаючи основні його аспекти в опосередкованому, символічному вигляді. В більшості випадків носять зоровий характер і пов'язані з фазами швидкого сну. Сновидіння є матеріалом для дослідження неусвідомлюваних форм психічної діяльності. Сновидіння – це незалежні, спонтанні прояви несвідомого; фрагменти мимовільної психічної активності, що досить усвідомлюються, щоб бути відтвореними у стані бадьорості.

Згідно З. Фрейда, сновидіння оберігають сам сон від переривання і, також, це спроба задоволення бажання у вигляді галюцинаторно-

образного представлення [1, с. 318; с. 342-343]. Причиною сновидіння є незадоволене бажання.

Також сновидіння можуть послаблювати напруженість внутрішнього конфлікту та сприяти відновленню пошукової активності.

Мотиваційно-поведінкова сфера, яку можна поділити на мотиваційну і поведінково-регулятивну. Мотиваційна: потяги та мотиви поведінки, настановлення. Поведінково-регулятивна: психологічні захисти, автоматизми, стереотипи та мовленнєві, культурні, ідеологічні і інші міфи.

- *потяги і мотиви поведінки.* *Потяг* – прагнення до задоволення неусвідомленої або слабо усвідомленої потреби, це першоджерело будь-якої психічної активності та поведінки. *Мотив* – внутрішня рушійна сила, що спонукає людину до дії. З. Фройд вперше звернув увагу на те, що в основі багатьох дій й вчинків особистості лежать неусвідомлені потяги, мотиви та афекти.

Аналізуючи життя та творчість української художниці Катерина Білокур можемо побачити дію потягу. Він штовхав її і давав наснагу малювати, це було те, чому вона не могла опиратися, незважаючи на перешкоди, заборону батьків, осуд односельців. Дякуючи тому, що жінка прислухалася до того, що йшло з надр несвідомого, маємо зараз неймовірні картини (потяг об'єднався з талантом).

Інколи дія потягу може призвести до негативних наслідків, коли людина не може опиратися потягу, який штовхає її до стосунків з партнером, який є небезпечним.

Обмовки, описки, забування, нелогічні дії, регулярне переїдання, майже повна відмова від їжі тощо – причини всіх цих проявів знаходяться у сфері несвідомого. З. Фройд у книзі «Психопатологія повсякденного життя» наводить чимало прикладів цих проявів, які зроблені під впливом несвідомого.

- *Настановлення* – цілісна, недиференційована і несвідома готовність, схильність людини до певного сприймання і ставлення до дійсності, яка задає напрям активності та реагування. У радянській психології загально психологічну теорію *настановлення*, як «границі» між суб'єктивним та об'єктивним, розробив Дімітрі Узнадзе.

Виникнення *настановлення* залежить від наявності у людини актуальної потреби та об'єктивної ситуації для її задоволення.

Поведінково-регулятивна сфера: *психологічні захисти, автоматизми, сомнамбулізм, стереотипи та мовленнєві, культурні, ідеологічні і інші міфи,*

- *Психологічні захисти* – система механізмів та типових способів, спрямованих на мінімізацію дезорганізуючих емоційних переживань (тривоги, страху, провини, сорому, горя, відрази, агресії тощо) і збереження самоповаги в ситуації приниження, критики, осуду, невдачі тощо.

Психологічні захисти допомагають пережити виклики життя, справитися або мінімізувати інтенсивність негативних переживань. Кожна людина віддає перевагу певному набору захистів, які стають невід'ємною частиною її індивідуального стилю боротьби з труднощами та способами здорової творчої адаптації до навколишнього середовища.

Психологічні захисти поділяють на примітивні та зрілі. *Примітивні* допомагають опанувати потужними переживаннями, не втратити контакт з реальністю, але при цьому людина неадекватно сприймає дійсність, викривляє та ретушує її. Адекватне розуміння реальності було б катастрофічним для неї, воно б лише посилювало тривогу та дезорганізувало її. До примітивних захистів відносять: *примітивну ізоляцію, ідеалізацію, знецінення, заперечення, проекцію, інтроекцію, розщеплення* тощо.

Таблиця 2

Примітивні захисти

Примітивні захисти	Визначення
<i>Примітивна ізоляція</i> «Фантазуй, але нічого не роби»	механізм за допомогою якого, з напругою і тривогою, які виникають при взаємодії з людьми, справляються фантазуючи або ізолюючись від міжособистісних контактів
<i>Ідеалізація</i> «Зроби це досконалим або ідеальним»	уявлення будь-кого досконалим, кращим, ніж він є насправді, перебільшення його чеснот, що дає змогу пережити сором за власну недосконалість
<i>Знецінення</i> “Зроби це не цінним та поганим”	зворотній бік ідеалізації, руйнування ідеалізованого образу, “скидання з п’єдесталу” на який ідеалізуючий помістив певний об’єкт
<i>Заперечення</i> «Не визнавай цього»	спосіб за якого страх, чи тривога, чи провина, чи сором, які виникають при стиканні з певною інформацією, опановуються через несвідому відмову прийняти існування неприємностей, ігнорування того, що відбувається, ставлення до нього так, нібито їх ніколи не було
<i>Проекція</i> «Звинувать когось або щось»	приписування (перенесення) власних почуттів, бажань і мотивів, властивостей, які людина не хоче визнавати, розуміючи їх соціальну неприйнятність, на іншу особу (<i>тобто це процес в результаті якого внутрішнє помилково сприймається як те, що приходить ззовні</i>)
<i>Інтроєкція</i> «Привласни чуже»	механізм за допомогою якого людина справляється з відчуття безпорадності, страху покарання чи втрати любові батьків, впускаючи всередину себе певні ідеї, настановлення, переконання тощо значущої людини без їх «переварювання», без опрацювання, критичного осмислення, проживання і тоді, те, що йде ззовні, помилково сприймається як те, що відбувається усередині.
<i>Розщеплення</i> «Розділи світ на чорне, або біле»	сприйняття та мислення в «чорно-білому кольорі», тобто, в термінах крайнощів: «хороший» або «поганий», «всемогутній» або «безпорадний» тощо. Приписування всьому певних протилежних валентностей, що викривляє реальність, але дозволяє людині упорядкувати, структурувати навколишній світ і таким чином, орієнтуватися в ньому.

Зрілі захисти забезпечують оволодіння дезорганізуючими емоційними переживаннями, збереження позитивного відчуття «Я» та цілісності людини не викривляючи дійсність, тобто зумовлюють більш ефективний рівень регуляції поведінки та взаємодії порівняно з примітивними захистами: *раціоналізація, витискування, ідентифікація,*

заміщення, регресія, реактивне утворення, сублімація, ізоляція афекту тощо.

Таблиця 3

Зрілі захисти

<p><i>Заміщення</i> «Вибери доступний і безпечний об'єкт»</p>	<p>перенесення дій, спрямованих на недоступний об'єкт, на дію з доступним об'єктом. Заміщення знімає напругу, яка виникає внаслідок того, що людина не може відкрито виразити емоції (агресію, роздратування, огиду, любов, турботу тощо) у певному напрямку.</p>
<p><i>Ідентифікація</i> «Будь таким як він, щоб не втратити його»</p>	<p>перенесення на себе почуттів, якостей, особливостей поведінки, притаманних іншій людині та не доступних, але бажаних для себе.</p>
<p><i>Раціоналізація</i> «Найди цьому виправдання»</p>	<p>використання інтелектуальних можливостей для виправдання неуспішних дій, неетичних прагнень та вчинків, щоб справитися з різними негативними почуттями, які при цьому виникають.</p>
<p><i>Сублімація</i> «Перетвори це на щось прийнятне»</p>	<p>трансформація біологічних імпульсів (сексуальних та агресивних) у соціально схвальні форми активності (мистецтво, наукова діяльність, спорт).</p>
<p><i>Реактивне утворення</i> «Перетвори це на протилежне»</p>	<p>перетворення негативного переживання в позитивне, і навпаки, для того, щоб звести тривогу до мінімуму (наприклад, прив'язаність в презирство, ворожість у дружелюбність)</p>
<p><i>Ізоляція афекту</i> «Не відчувай»</p>	<p>механізм відщеплення емоційного переживання і заміна його розумінням</p>

в) *Автоматизми (від грец. *automatus* – самодіючий)* – дії, що здійснюються з умови безпосередньої участі свідомості. При автоматизмах встановлюється чіткий однозначний зв'язок між певними властивостями ситуації і серією дій, які раніше були свідомими. Шляхом просування від простих дій до складних, неодноразово повторювання рухів і дій, людина починає робити це автоматично у певній послідовності, набуваючи майстерності. Отже, дії, які усвідомлювалися, ставши автоматичними, переходять на рівень передсвідомого, завдяки чому, розвантажується робота свідомого.

- *Неусвідомлюваний супровід свідомих дій* – це мимовільні рухи, тонічна напруга, міміка, пантоміміка і вегетативні реакції (сльози, тремтіння, зміни зіниць). Приклад: людина, яка згадує, щось приємне, чи вболіває за улюблену футбольну команду, чи бачить, маленьку дитину, що перечепилась, впала і розбила коліна, реагує на ці події певною мімікою, вегетативними реакціями, не помічаючи цього.

Такі прояви реагування включені в спілкування між людьми і є додатковими (поряд з мовленням) засобами комунікації, які називаються невербальними. Вони можуть бути використані як об'єктивні показники різних психологічних характеристик людини — її бажань, думок, переживань тощо.

- *Сомнамбулізм (від лат. somnus – сон і ambulare – гуляти)* – особлива складна форма неусвідомленої поведінки, пов'язана з ходінням вночі у стані сну.

Під час сну, як писав І. П. Павлов, розвивається охоронне гальмування, що поширюється на кору великих півкуль і підкоркові структури. В стані сомнамбулізму гальмування охоплює лише кору і не поширюється на підкорку. Але окремі ділянки кори, наприклад, руховий аналізатор, що здійснює регуляцію рухів і їх координацію, зоровий і тактильний аналізатори залишаються в активному стані. Гальмуванням інших відділів кори можна пояснити відсутність контролю за своїми діями і те, що в подальшому людина не пам'ятає, де вона ходила, що робила, а також те, що людина не відчуває страху, коли ходить небезпечними місцями.

У дітей сомнамбулізм зустрічається досить часто, але з віком проходить, при цьому вони психічно абсолютно здорові. У дорослих сомнамбулізм вимагає серйознішої уваги.

- *Стереотипи та мовленнєві, культурні, ідеологічні і інші міфи, які визначають поведінку людей, що належать до однієї культури.*

Стереотип (від дав.-грець. Στερεός – твердий, об'ємний і τύπος – «відбиток») – стандартизований образ або емоційно забарвлене і стійке уявлення про певні явища чи об'єкти, в якому виражається звичне ставлення людини до них, що склалося під впливом умов її буття і попереднього досвіду.

Стереотип діє неусвідомлено. Дію стереотипу ми можемо спостерігати при соціальній перцепції (сприймання людини людиною). Механізм стереотипізації задіюється при сприйманні незнайомої людини, дозволяючи скласти про неї певне враження ще до того, як то буде перевірено в реальності. Стереотипи є різноманітними, включають і політичні, і етнічні, і гендерні, національні тощо. Стереотипи базуються на уявленнях попередніх поколінь, також на їх формування впливає весь процес життя, навчання, виховання людини, її приналежність до певної національної групи, сім'ї, референтної групи тощо.

Прикладом прояву мовленнєвих, культурних, ідеологічних та інших міфів, які визначають поведінку людей, що належать до однієї культури, може бути поняття ментальності, яка об'єднує як свідомі, так і несвідомі складові. Зазвичай, цей термін позначає сукупність настановлень і схильностей людини, соціальної групи або народу діяти, мислити, відчувати і сприймати світ певним чином. Це поняття характеризує глибинні риси психіки і поведінки, воно в концентрованому вигляді відображає єдність раціональних форм свідомості (науку, філософію, політичну ідеологію, релігію і т. п.) і світу несвідомих структур, неусвідомлених культурних кодів, що визначають поведінку людей. Неусвідомлені елементи входять в ментальність:

властивий певній нації варіант світосприймання, поведінки, який реалізується на загальній мовленнєвій, культурній і морально-етичній основі.

Численні дослідники майже однотайно наводять кілька базових взаємопов'язаних особливостей традиційного політичного менталітету українців, серед яких: екзистенціальний індивідуалізм, егоцентризм, інтроверсивність (спрямованість психіки на внутрішній світ), ескапізм (прагнення до ілюзорного мрійництва), консерватизм, кордоцентричність (від латин. cordis – серце), соціальний егалітаризм (прагнення до соціальної рівності), провінційність, загальна аполітичність, анархічність тощо.

Висновки. Нами зроблена спроба узагальнити і систематизувати певний прошарок психічних явищ, які знаходяться поза свідомістю. Це дає змогу розширити горизонти розуміння та проникнення у сутність та прояви цих психічних феноменів. У подальшому було б цікаво проаналізувати взаємозв'язок між цими явищами.

Література:

1. Фрейд З. *Психология бессознательного: Сб. приведенный / Сост., науч. ред., авт. вступ. ст. М.Г. Ярошевский.* - М.: Просвещение, 1990. - 448 с.
2. Гиппенрейтер Ю.Б. *Введение в общую психологию. Курс лекций.* – М.: «ЧеРо», при участии издательства «Юрайт», 2002. – 336 с.
3. Немов Р. *С.Общие основы психологии. Кн. 1. 4-е изд.* – М.: Владос, 2003. - С. 139-142.
4. *Психологія та педагогіка: Навч. посіб. Л.А Колесніченко, М.В.Артюшина, О.М. Котикова та ін.; За заг. ред. Колесніченко.* - К.: КНЕУ, 2008. – С.162-190.

5. Блейхер, В.М., Крук И.В. Толковый словарь психиатрических терминов. – Воронеж: НПО "МОДЭК", 1995. – 640 с.
6. Загальна психологія: Підручник / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, 3. В. Огороднійчук, Т.М. Лисянська. – К.: Либідь, 2005. – С. 464.
7. В. Зеленский. Словарь аналитической психологии. – М.: Когито-Центр, 2008. - 336 с.
8. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии: В 2-х т. - М., 1989. - Т. 1. - С. 12 - 62, 175 - 190.

References:

1. Frejd Z. Psihologiya besoznatel'nogo: Sb. prizvedenij / Sost., nauch. red., avt. vstup. st. M.G. YAroshevskij. - M.: Prosveshchenie, 1990.-448 s.
2. Gippenrejtter YU.B. Vvedenie v obshchuyu psihologiyu. Kurs lekcij. – M.: «СНЕРО», pri uchastii izdatel'stva «YUrajt», 2002. – 336 s.
3. Nemov R. S. Obshchie osnovy psihologii. Kn. 1. 4-e izd. - M.: Vlados, 2003. - S. 139-142.
4. Psihologiya ta pedagogika: Navch. posib. L.A Kolesnichenko, M.V.Artyushina, O.M. Kotikova ta insh.; Za zag. red. Kolesnichenko. - K.: KNEU, 2008. – S.162-190.
5. Blejher, V.M., Kruk I.V. Tolkovyj slovar' psihiatricheskih terminov. – Voronezh: NPO "MODEHK", 1995. – 640 s.
6. Zagal'na psihologiya: Pidruchnik / O.V. Skripchenko, L.V. Dolins'ka, 3. V. Ogorodnijchuk, T.M. Lisyans'ka. – K.: Libid', 2005. – S. 464.
7. V. Zelenskij. Slovar' analiticheskoy psihologii. - M.: Kogito-Centr, 2008. - 336 s.
8. Rubinshtejn S.L. Osnovy obshchej psihologii: V 2-h t. - M., 1989. - T. 1. - S. 12 - 62, 175 - 190.